

Η συγχώρηση στην εξομολόγηση: μια πολυεπίπεδη διερώτηση

Αν η γνήσια και αξιόπιστη συγχώρηση είναι η άνθιση του ανθρώπινου προσώπου στην υπέρτατη καταξίωσή του, το μυστήριο της μετάνοιας και εξομολόγησης αποτελεί την εκκλησιαστική θεσμοποίησή της η οποία έχει ως αποστολή να προστατεύει και να καλλιεργεί την συγχώρηση. Έχοντας αναπτύξει συγκεκριμένο τυπικό, προϋποθέσεις, και στόχο, το μυστήριο λειτουργεί και υπηρετεί την επίσημη ένταξη της πνευματικής διαδικασίας της συγχώρησης μέσα στο εκκλησιαστικό σώμα.

Θεσμοποιείται η συγχώρηση; Μάλλον ναι, αφού θεσμοποιείται ακόμη και η αγάπη: μιλώ για το κέντρο και την πηγή όλων των μυστηρίων, την Θεία Ευχαριστία. Με αφετηρία αυτήν είναι που δικαιώνεται και η εξομολόγηση, ως μυστήριο δηλαδή καταλλαγής και προσέλευσης στο Δείπνο της Βασιλείας.

Η εισήγησή μου διαιρείται σε τέσσερα μέρη, αφού μέσα στη διαδικασία της μετάνοιας και της εξομολόγησης βρίσκουν την δυνατότητα να αναπτυχθούν ισάριθμα πεδία όπου ασκείται η συγχώρηση.

α) Συγχώρηση του ανθρώπου από τον Θεό.

Πρόκειται για την κατ' εξοχήν συγχώρηση, την αιτία των υπολοίπων, την μήτρα και το αρχέτυπο κάθε άλλου πεδίου, της οποίας όμως η βίωση και πρόσληψη από τον άνθρωπο εξαρτάται σε καθοριστικό βαθμό από τα άλλα τρία πεδία που θα αναπτύξουμε στη συνέχεια. Εδώ ο Θεός κυριολεκτικά γράφει ιστορία, δηλαδή γράφει την ανθρώπινη ιστορία με τα υλικά της συγχώρησης, αφού μόνο υπολογίζοντας σε αυτήν είναι εφικτό να υπάρχουν νόημα, λύτρωση, έσχατα. Η άφεση προσφέρεται στον αμαρτήσαντα πλουσιοπάροχα και χωρίς λόγο, όχι δηλαδή εξ αιτίας της αρετής του. Η άφεση προσφέρεται χωρίς να την αξίζει, ως *Χάρις*, και μόνο εξ αιτίας αυτής της προσφοράς αρχίζει ο άνθρωπος να γίνεται ικανός να ανταποκριθή σε αυτήν μέσω της μετάνοιας.

Ο πνευματικός στην περίπτωση αυτή, δεν αποτελεί το πρόσωπο που 'πρακτορεύει' την άφεση και την διανέμει, αλλά τον φορέα εκείνο της Εκκλησίας ο οποίος έχει κατ' αρχήν χρεωθή με την αποστολή να διαπιστώνει την ποσότητα και την ποιότητα της μετάνοιας. Επιτελώντας αυτή την λειτουργία διακρίσεως, εντοπίζει τις δυσκολίες εκ μέρους του εξομολογουμένου να προσλάβει την συγχώρηση και δια του λόγου του αγωνίζεται να διευκολύνει και να προαγάγει την βιωματική επίγνωσή

του ότι έχει ήδη συγχωρηθεί δια του Σταυρού και της Αναστάσεως. Ολόκληρη η συμβουλευτική που αναπτύσσεται κατά την εξομολόγηση στόχο έχει την οικειοποίηση της συγχώρησης εκ του Θεού με τρόπο που θα καταστήσει τον άνθρωπο ευγνώμονα φορέα αγάπης και εργάτη της περαιτέρω αρετής. Συνεπώς μια πρόσθετη λειτουργία του πνευματικού είναι η συμβολή του στην πρόοδο της μετάνοιας (η οποία διευκολύνεται καίρια από την άσκηση, βέβαια), πρόοδο με την οποία το άπαξ δωρηθέν εσωτερικεύεται οντολογικά (και όχι μόνο ψυχολογικά), παράγοντας πνευματικά αποτελέσματα στον πιστό.

Συζητήσιμο είναι σε ποιά έκταση η εσωτερίκευση αυτή έχει επιτευχθεί και κατά πόσο προάγεται στην εποχή μας μέσα στους κόλπους της Εκκλησίας. Και αυτό που εννοώ εδώ είναι η κοινή σε όλους μας παρατήρηση πως η μεγάλη πλειονότητα των χριστιανών, όταν τρέφουν αισθήματα ευγνωμοσύνης και ευχαριστίας προς τον Θεό, τα αποδίδουν σε συγκεκριμένες ενέργειές Του κατά την πορεία της ζωής τους, οι οποίες περιλαμβάνουν κυρίως ιάσεις ή άλλες συγκεκριμένες ευεργεσίες. Ελάχιστοι είναι εκείνοι οι πιστοί οι οποίοι διακρίνονται για αισθήματα ευγνωμοσύνης και ευχαριστίας λόγω των έργων της Θείας Οικονομίας, δηλαδή για όσα έχει κάνει ο Θεός γι' αυτούς ως πνευματικές δωρεές. Η πραγματικότητα αυτή, η τόσο οδυνηρή, έχει ως σύμπτωμα το φαινόμενο (θα μπορούσαμε να το ονομάσουμε και κατάντημα) οποιαδήποτε αναφορά κάποιου στον Χριστό ως προσωπικό του Σωτήρα να υποψιάζει τον συνομιλητή για προτεσταντική επίδραση- και όχι άδικα!

β) Συγχώρηση ανθρώπου από άνθρωπο.

Οι πιστοί συνήθως δεν καθοδηγούνται ποιμαντικά όσο θα έπρεπε στην αγάπη προς τους εχθρούς και στην αποδοχή των αντιπάλων, στη θερμή προσευχή για την σωτηρία των άλλων και στον ταπεινό αυτοέλεγχο τους υπό το φως των κατηγοριών των αντιπάλων τους. Αντ' αυτού απολαμβάνουν την εύκολη προσέγγιση στη Θεία Ευχαριστία αν ικανοποιούν διάφορα μάλλον δευτερεύουσας σημασίας θρησκευτικά καθήκοντα, ανεξάρτητα από την συγκαλυμμένη μνησικακία τους. Ζευγάρια, οικογένειες, φίλοι, συγγενείς, συνεργάτες, εκκλησιαστικές ομάδες, ακόμη και η ίδια η Εκκλησία ως όλον, συχνά υποφέρουν από το αίσθημα ότι ο άλλος αποτελεί απειλή και όχι ευλογία, ότι είναι η κόλασή μας και όχι ο ουρανός μας.

Όπως γράφει ο ψυχαναλυτής Otto Kernberg, «η ικανότητα να συγχωρούμε τους άλλους είναι συνήθως σημάδι ενός ώριμου υπερεγώ και προκύπτει από την απόκτηση της ικανότητας να αναγνωρίζουμε την

επιθετικότητα και την αμφιθυμία μας, καθώς και από την ικανότητα να αποδεχόμαστε την αμφιθυμία που είναι αναπόφευκτη στις πολύ στενές σχέσεις. Η αυθεντική συγχώρηση αποτελεί την έκφραση μιας ανεπτυγμένης αίσθησης ηθικότητας, αποδοχή της οδύνης που έρχεται ως επακόλουθο της απώλειας των ψευδαισθήσεων για τον εαυτό και τον άλλο, και πίστη στη δυνατότητα να ανακτηθεί η εμπιστοσύνη, την δυνατότητα να ξαναζωντανέψει και να διατηρηθεί η αγάπη παρά και πέρα από τις όποιες επιθετικές συνιστώσες της».¹

Αξίζει κανείς να σχολιάσει θεολογικά αυτές τις διαπιστώσεις. Όριμο υπερεγώ σημαίνει μη διωκτικό, πράγμα που συνεπάγεται ότι ο συγχωρών έχει κατακτήσει μια ενδοψυχική αναπαράσταση περί ενός Θεού ο οποίος δεν τον καταδιώκει. Ο συγχωρών έχει αισθανθεί ότι έλαβε την συγχώρηση, γι' αυτό και μπορεί να την παρέχει. Επίσης, η αναγνώριση της επιθετικότητάς μας συνεπάγεται ανοιχτό τον δρόμο για μετάνοια, δηλαδή για αναγνώριση πως ο Άδης τελικά είναι εσωτερικός και δεν έρχεται απ' έξω. Τέλος, σύμφωνα με τον Kernberg, η ικανότητα για συγχώρηση συνοδεύεται από ελπίδα, δηλαδή από πίστη στις δυνατότητες των ανθρώπων.

Ενδιαφερόμενοι για την γνήσια συγχώρηση αναζητούμε μια συγχώρηση που δεν εκφυλίζεται σε *συγκατάβαση* ούτε περιορίζεται σε *αναγνώριση ελαφρυντικών*. Θεολογικά η συγχώρηση αυτή φανερώνεται στα πλαίσια της κοινωνίας (communion). Με αφετηρία τη μια και κοινή φύση της ανθρωπότητας, η Εκκλησία είδε το κέντρο της ουσίας της ύπαρξης εν τη κοινωνία. *Η αγάπη υποστασιοποιεί τον εαυτό*, επειδή εκπληρώνει την *αλήθεια της δημιουργίας*, που είναι οι θείοι λόγοι, η θέληση του Θεού που εκδηλώνεται ως αγάπη. Για να μας βοηθήσει να αφομοιώσουμε την αναγκαιότητα αυτής της βαθιάς ενότητας, ο Άγιος Ιωάννης ο Σιναΐ της μας έδωσε το εξής διαγνωστικό κριτήριο για την συγχώρηση: «Τότε θα καταλάβεις ότι απαλλάχτηκες από τη σήψη, όχι όταν προσεύχεσαι για εκείνον που σε προσέβαλε, ούτε όταν του προσφέρεις δώρα, ούτε όταν τον προσκαλέσεις σε γεύμα, αλλά μόνο όταν, αφού μάθεις για κάποια συμφορά που τον βρήκε, ψυχική ή σωματική, πονέσεις και κλάψεις γι' αυτόν, ωσάν να επρόκειτο για τον εαυτό σου».² Με άλλα λόγια, όταν αισθάνεσαι τον άλλο ως μέλος του ίδιου σώματος. Ενδιαφέρον παράδειγμα σύγκλισης ευχαριστίας και άσκησης, τόσο δυσεύρετης σήμερα!

¹ *Love Relations*. Yale University Press, 1995, σ. 103.

² *Κλίμαξ*, λόγος 9, 11.

Με την ενανθρώπηση Του ο Ιησούς Χριστός εισήλθε στην ανθρώπινη ιστορία και έγινε μέρος της ανθρώπινης ενότητας. Τώρα η φύση μας συνδέεται με τη Θεότητα εν Αυτώ. Με σημείο εκκίνησης τις δύο αυτές ενότητες – την οριζόντια και την κατακόρυφη–, ο Άγιος Μάξιμος εξηγεί γιατί ο Χριστός έθεσε ως προϋπόθεση άφεσης των αμαρτιών μας την συγχώρηση που προσφέρουμε σε όσους μας έβλαψαν: “Άφες ημίν τὰ οφειλήματα ημών, ως καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς οφειλέταις ημών”. Η ερμηνεία του φωτίζει το θέμα:

«Ίσως για τον λόγο αυτό ο Θεός επιθυμεί εμείς πρώτα να συμφιλιωθούμε με τους συνανθρώπους μας... για να μας καθαρίσει από τα πάθη και να μας δείξει πως η διάθεση όσων συγχωρούνται συμβαδίζει με την κατάσταση της χάρης... Με τους λόγους αυτούς φανερώνει ότι όποιος δεν έχει συγχωρήσει εντελώς όσους τον βλάπτουν και δεν έχει παρουσιάσει στο Θεό την καρδιά του καθαρή από τη μνησικακία και ακτινοβολούσα στο φως της καταλλαγής με τον πλησίον, θα χάσει τη χάρη των αγαθών για την οποία προσεύχεται. Θα παραδοθεί μάλιστα στον πειρασμό και τον πονηρό με δίκαιη κρίση, ώστε να μάθει πώς να καθαρίζεται από τα πλημμελήματά του ακυρώνοντας τις κατηγορίες του εναντίον των άλλων».³

Το συγκεκριμένο απόσπασμα εξηγεί γιατί το αίτημα για την συγχώρηση προηγείται του αντίστοιχου για την λύτρωση από τον πειρασμό. Στον βαθμό που συγχωρείς αποφεύγεις τον πειρασμό. Πρωτίστως όμως ερμηνεύει την εντολή του Χριστού: «Υπαγε πρώτον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἐλθὼν πρόσφερε τὸ δῶρον σου» (Ματθ. 5: 24). Προφανώς η μνησικακία διακόπτει την ενότητα της ανθρώπινης φύσης, ώστε αυτή να είναι αδύνατο να ενωθῆ με τον Θεό αν δεν συγχωρούμε, έστω και αν κάνουμε πολλές προσευχές ή έχουμε πολλά καλά έργα να παρουσιάσουμε.

Αυτό συμβαίνει επειδή η ενότητα με τον Θεό πραγματώνεται μόνο εν Χριστώ, ο Οποῖος προσέλαβε την ανθρώπινη φύση· έτσι με τη μνησικακία ή την εχθρότητα και τα παρόμοια, χωριζόμαστε πλέον από Αυτόν. Θα ήταν σωστό να πούμε πως η αυθεντική συγχώρηση μπορεί να καθαρίσει όλες τις αμαρτίες και να οδηγήσει στη σωτηρία, όχι δυνάμει κάποιας ηθικής ανωτερότητας αλλά εξ αιτίας της οντολογικής της δύναμης να ενώνει με τον όντως Άγιο.

Στα κείμενα των Αγίων Ιωάννου Σιναΐτου και Μαξίμου που παρέθεσα, η αναγκαιότητα της συγχώρησης θεμελιώνεται στην ανάγκη για την διατήρηση της ενότητας της κοινής ανθρώπινης φύσης μας και

³ *Εἰς τὸ 'Πάτερ ἡμῶν', ΕΠΕ 15Γ, 259-263.*

στην πρόσληψή της από τον Ιησού Χριστό, ο Οποίος έχει γίνει τώρα το αρχέτυπό μας. Με την αγάπη Του προς εμάς ως μελών του σώματός Του φανερώνει έναν τελείως καινούργιο τρόπο ύπαρξης ο οποίος δεν ανέχεται τη διάσπαση. Εισάγει μια νοοτροπία, η οποία περιέχει τη συγχώρηση ως φυσική συνέπεια της.

Ο συγκεκριμένος τρόπος ύπαρξης οδηγεί κάποιον να προσεύχεται για τον άλλον ωσάν να επρόκειτο για τον εαυτό του ή να μετανοεί για τις αμαρτίες των άλλων ωσάν να ήταν δικές του. Σε σχόλιο του στην Προσευχή του Χριστού κατά τη νύχτα της σύλληψής Του, ο γέροντας Σωφρόνιος Σαχάρωφ προβαίνει στην σημαντική παρατήρηση ότι ο καθένας μπορεί να μιμηθή το Χριστό στην προσευχή Του στο βαθμό που προσεύχεται για όλο τον κόσμο και για την συγχώρηση όλων, θεωρώντας και αισθανόμενος τους ανθρώπους ως μέλη κοινού σώματος. Ο π. Σωφρόνιος προσθέτει ότι τούτο συνιστά ακριβώς την ιερωσύνη των λαϊκών, την πραγμάτωση του προορισμού του ανθρώπου, το πλήρωμα της ζωής.⁴

Ισχυρό πειρασμό για όλους μας τώρα αποτελεί η διερώτηση: με ποιο τρόπο αυτές οι θεμελιώδεις έννοιες θα εφαρμοστούν στην εκκλησιαστική πράξη του σήμερα; Από την εμπειρία μου, μπορώ να εντοπίσω μεταξύ κληρικών και λαϊκών ποικίλες υποκειμενικές κλίμακες αρετών –αντίστοιχες με την ιδιωτική θεολογία του καθένα– που συμπίπτουν εκπληκτικά στο ότι δυστυχώς κατατάσσουν τη συγχώρηση σε πολύ χαμηλή θέση αναφορικά με τη σημασία της.

γ) Συγχώρηση ανθρώπου από τον εαυτό του.

Για να κατανοήσουμε το νόημα αυτού του πεδίου αυτού, χρειάζεται να επανέλθουμε στα λόγια του Kernberg περί της ανάγκης για ώριμο υπερεγώ. Αν, με κάποια αδρή αναλογία, το υπερεγώ αντιστοιχεί σε αυτό που ονομάζουμε στην Εκκλησία, αλλά και ευρύτερα, 'συνείδηση', τότε αντιλαμβανόμαστε ότι απαιτείται μια σχετικά υγιής συνείδηση προκειμένου ο εξομολογούμενος να συγχωρήσει τον εαυτό του. Το φαινόμενο που απαντάται αρκετά συχνά, και όχι μόνο σε πιστούς, μιας αυστηρής έως ανελέητης συνείδησης, εκφράζεται στην πράξη με δυσκολία αποδοχής και βίωσης της συγχώρησης από τον Θεό, απλούστατα επειδή ο εξομολογούμενος είναι ανίκανος να συγχωρήσει τον εαυτό του. Αυτός άλλωστε είναι και ο λόγος για τον οποίο μάς ενδιαφέρει και το εξετάζουμε εδώ: η νοσηρή

⁴ *Οψόμεθα τόν Θεόν καθ'ἑστί*, εκδ. Ιεράς Πατριαρχικής καί Σταυροπηγιακής Μονής Τιμίου Προδρόμου Έσσεξ Αγγλίας, σ. 370-371.

συνείδηση δεν επιτρέπει την χαρά της συμμετοχής στο Δείπνο της Βασιλείας.

Το γεγονός ότι πολυάριθμα μέλη της Εκκλησίας αδυνατούν να αισθανθούν την χαρά της σωτηρίας επειδή δεν συγχωρούν τον εαυτό τους, έχει υποσκάψει σε σοβαρό βαθμό την ιεραποστολική μαρτυρία της Εκκλησίας, αφού τα πρόσωπα αυτά δίνουν την εντύπωση δυστυχημένων- και πολλοί πράγματι είναι. Τα μέλη αυτά γίνονται εν τέλει 'βασιλικώτερα του βασιλέως' επειδή χρεώνουν σε μόνιμη βάση στον εαυτό τους την απόσταση που παρουσιάζει στην πραγματική ζωή από την ιδεατή ηθική εικόνα που φαντάσθηκαν και θέλησαν. Και όταν δεν είχαν διαμορφώσει ιδεατά συγκεκριμένη ηθική εικόνα-στόχο, η απάνθρωπη συνείδησή τους δεν τους επιτρέπει να χαρούν, με ποικίλο σκεπτικό: επειδή η χαρά 'δεν ταιριάζει σ' αυτούς που έχουν την αποστολή του μάρτυρα', επειδή 'δεν έχουν το δικαίωμα ενόσω υπάρχει πόνος στον κόσμο', επειδή 'δεν μπορείς να εμπιστευέσαι έναν θεό που έχει τη δύναμη ξαφνικά να ανατρέψει την χαρά με κάτι δυσάρεστο' κ.ο.κ. Το παθολογικά αυστηρό υπερεγώ στην περίπτωσή τους δεν δέχεται την εκ Θεού συγχώρηση επειδή ο δικός τους θεός είναι αναξιόπιστος: ανά πάσα στιγμή είναι ικανός να την άρει. Είναι ένας θεός που ξέρει να αιφνιδιάζει δυσάρεστα, να караδοκεί ύπουλα, να ανατρέπει εκδικητικά. Η μόνη εφικτή άμυνα απέναντι σε έναν τέτοιο θεό είναι η συνειδητή και εμπρόθετη δυστυχία, αφού μόνο αυτή του αφαιρεί την μοχθηρή ευχαρίστηση να τυραννά το πλάσμα του. Και στο βάθος διαφαίνεται μια ελπίδα εξιλέωσης: αν δεν συγχωρήσω τον εαυτό μου υπάρχει ελπίδα κάποτε να κριθώ με επιείκεια. Με άλλα λόγια, να ασκήσω έλεγχο στον θεό. Με βιβλικά κριτήρια εδώ δεν έχουμε τον Θεό της αποκαλύψεως, αλλά 'εντάλματα ανθρώπων' (Κολ. 2: 22), δηλαδή κινούμαστε στα όρια της ειδωλολατρίας.

δ) *'Συγχώρηση' του Θεού από τον άνθρωπο.*

Σε αντίθεση με τα προηγούμενα πεδία, γι' αυτό δεν έχει γραφτή σχεδόν τίποτε. Και όμως, ένα σεβαστό μέρος των βασάνων τα οποία υφίστανται οι εξομολογούμενοι πηγάζουν από την δυσκολία τους να 'συγχωρήσουν' τον Θεό! Εδώ είναι σαφές ότι μιλούμε για διαδικασία που διαδραματίζεται αποκλειστικά στην ψυχολογική σφαίρα, σε αντίθεση με την οντολογική υπόσταση των προηγούμενων τριών πεδίων, αν και διαθέτει την δυνατότητα να την προετοιμάσει.

Για ποιά πράγματα χρειάζεται να Τον 'συγχωρήσουν'; Για οδύνες που τους επισκέφθηκαν, για όνειρα που δεν υλοποιήθηκαν, για τους γονείς που είχαν, για αποτυχημένες σχέσεις, ακόμη και για το ότι οι

ίδιοι είναι αυτοί που είναι. Στην περίπτωση τους θεωρούν πως είναι ο Θεός που τους χρωστάει, έστω και αν η ευλάβειά τους δεν τους επιτρέπει να καταλάβουν και να ομολογήσουν τι πράγματι φρονούν.

Τι θα πει να 'συγχωρήσουν' τον Θεό; Τι περιεχόμενο έχει μια τέτοια στάση; Σημαίνει να αναγνωρίσει ο άνθρωπος στον Θεό την ελευθερία να είναι Θεός με τον δικό Του τρόπο, όχι με τον τρόπο που προσδοκά ή απαιτεί ο άνθρωπος. Σημαίνει, με άλλα λόγια, να παραιτηθή ο άνθρωπος από την ασυνείδητη φαντασίωση να είναι αυτός ο Θεός.

Η δυσκολία που συζητούμε τώρα εμφανίζεται στην εξομολόγηση με τη μορφή είτε ευθέων παραπόνων κατά του Θεού, είτε έμμεσα ως γκρίνια, ανικανοποίητο, δίψα για αυτοδικαίωση, ναρκισσισμός, άρνηση να δουλέψει για να αλλάξει τον εαυτό του, αίτημα να ήταν κάποιος άλλος κ.ά. Συχνότερα ταλαιπωρεί εξομολογούμενους που παρουσιάζουν μια χαρακτηριστική τάση για απολυτο έλεγχο, για έναν φαντασιωσικό αυτοκαθορισμό προς τον οποίο ο Θεός στέκεται εμπόδιο με τις αποφάσεις Του. Κάποιες φορές η στάση αυτή αποτελεί θυμό προς τους γονείς, ο οποίος στράφηκε προς τον Θεό με τον μηχανισμό της μετάθεσης.

Ευνόητο είναι ότι, υπό ένα τέτοιο ψυχολογικό καθεστώς, ο εξομολογούμενος δεν είναι ικανός να προσλάβει την συγχώρηση που ο Θεός τού παρέχει. Και τούτο διότι μέσα του επικρατεί δυσπιστία και μνησικακία, ενώ για να προσληφθή η συγχώρηση απαιτείται αγάπη και εμπιστοσύνη. Καθώς λοιπόν αισθάνεται μη συγχωρημένος, ο φαύλος κύκλος του θυμού προς τον Θεό συνεχίζεται και τροφοδοτείται.

Ακραίες μορφές αυτής της λογικής αποτελούν ο μηδενισμός και η αυτοκτονία, ως έσχατο δικαίωμα αυτοδιάθεσης απέναντι σε έναν Θεό τον Οποίο ο άνθρωπος δεν επιθυμεί να συγχωρήσει. Αλλά, αν αυτά αφορούν στον απροκάλυπτα επαναστατημένο άνθρωπο, παραλλαγή τους συνιστά ο ανεπίγνωστα 'εξεγερμένος' πιστός ο οποίος, ανίκανος να 'συγχωρήσει' τον Θεό, αδυνατεί να συγχωρήσει και τις εικόνες Του, τους συνανθρώπους του.

*

Είναι φανερό ότι, στον βαθμό που δεν πληρούνται για κάποιον οι προϋποθέσεις για συγχώρηση στα τέσσερα πεδία που περιγράψαμε, η εκκλησιαστική διαδικασία της μετάνοιας και της εξομολόγησης λαμβάνει χώρα- κατά οξύμωρο τρόπο- σε ένα περιβάλλον προχριστιανικό. Η ριζική διαίρεση της ιστορίας με κριτήριο την Ενανθρώπηση του Χριστού συνιστά και υπαρξιακή πραγματικότητα του καθενός. Αν ο λόγος αυτός ακούγεται σκληρός, ας θυμηθούμε πως η

συγχώρηση αποτελεί βασικό μοτίβο τόσο της Καινής Διαθήκης όσο και της Ευχαριστίας. Ο πιστός καλείται να ασκείται διαρκώς στην συγχώρηση προκειμένου να δικαιώνει έμπρακτα την ιδιότητα του πιστού και να ανανεώνει την κλήση του. Φανέρωση της αλήθειας αυτής αποτελεί το παράγγελμα της αρχαίας Λειτουργίας των Αποστολικών Διαταγών, ακριβώς πριν από την Αναφορά, με το οποίο καλούνται οι πιστοί (με μια πρωτοφανή για τα σημερινά μέτρα εμπιστοσύνη στην κρίση τους, ας σημειωθεί) να ελέγξουν την καρδιά τους αν ακόμη παραμένει μνησικακία μέσα της. Ο διάκονος φωνάζει: «Μή τις κατά τινος. Μή τις εν υποκρίσει».⁵ Η διατύπωση είναι εκπληκτικά όμοια με τις υπόλοιπες που μόλις προηγήθηκαν: «Μή τις των κατηχουμένων, μη τις των ακρωμένων, μή τις των απίστων, μη τις των ετεροδόξων»! Την αλήθεια διαδέχεται η αγάπη ως κριτήριο συμμετοχής.

Η μόνη διαφορά από τις ως άνω κατηγορίες εξερχομένων είναι ότι όσοι εκ των πιστών ενέχονται για μνησικακία δεν καλούνται ρητά να αποχωρήσουν, όπως με τις άλλες περιπτώσεις διαλαμβάνουν σαφώς τα διακονικά παραγγέλματα, αφού εδώ υπάρχει η δυναμική του Βαπτίσματος και της επιτόπιας μετάνοιας. Η συμπερίληψη, όμως, με τους προαναφερθέντες, η οποία δηλώνει ότι ουδείς εξ όλων αυτών έχει θέση κατά την Αναφορά, ουσιαστικά μαρτυρεί απόδοση ελλιπούς χριστιανωσύνης στους μνησικάκους. Προφανώς η ανταλλαγή του ασπασμού της ειρήνης, εκτός από 'σημείον' της ερχομένης ομόγνωμης Βασιλείας (κατά τον Άγιο Μάξιμο)⁶ λειτουργούσε και θεραπευτικά για τις μικρής κλίμακας διαταραχές της συγχώρησης που δεν θα δικαιολογούσαν έξοδο από την Ευχαριστία. Επειδή όμως το ανωτέρω παράγγελμα ακολουθούσε τον ασπασμό της ειρήνης, θα μπορούσε να αναρωτηθή κανείς εάν υπονοεί προτροπή εξόδου από την Ευχαριστία εκείνων για τους οποίους ούτε ο προηγηθείς ασπασμός της ειρήνης υπήρξε αρκετός για να εγκατασταθή φρόνημα συγχωρητικό.

Είδαμε λοιπόν την συγχώρηση να επέχει θέση λυδίας λίθου του χριστιανικού φρονήματος και της εκκλησιαστικής στάσεως, καθιστώντας τον πιστό όντως 'παγκόσμιο άνθρωπο' κατά την έκφραση του γέροντα Σωφρονίου. Οι ψυχολογικές και ψυχαναλυτικές παράμετροι που μόνο ακροθιγώς υπονοήθηκαν στην εισήγηση αυτή (είναι ευρύτατη η βιβλιογραφία για τους ψυχολογικούς όρους της συγχώρησης) διαδραματίζουν βοηθητικό ρόλο, όπως και γενικώτερα άλλωστε, στο μυστήριο της ευσεβείας. Καθόλου αμελητέο, όμως, αφού

⁵ Ιωάννη Φουντούλη, *Θεία Λειτουργία των Αποστολικών Διαταγών*, Θεσσαλονίκη, 1978, σ. 40.

⁶ *Μυσταγωγία*, ιζ', εκδ. Αποστολικής Διακονίας, σ. 201.

ο σύγχρονος άνθρωπος μιλά πρώτιστα την ψυχολογική γλώσσα και χρίζει βοήθειας που θα έχει ως στόχο την αποκάθαρση της αυτοσυνειδησίας του. Η επίπονη διαδικασία της συγχώρησης πρέπει να φωτισθή και από την ψυχολογία ώστε εν συνεχεία να τεθή στην υπηρεσία της οικοδόμησης και επέκτασης της Βασιλείας του Θεού.

πρωτ. Βασίλειος Θερμός